ARAŞTIRMA - İNCELEME

Bithynia Tarihi I Bithynia Krallığı (M.Ö. 297-M.Ö. 74)*

*Kamil DOĞANCI***

Bithynia, doğuda Paphlogonia, kuzeyde Pontus Euxenios (=Karadeniz), batıda Propontis (=Marmara Denizi) ve Rhyndakus (Kocaçay, Atranos Çayı), güneyde Sangarios (Sakarya) ırmağı ile sınırlanmış, kuzeybatı Anadolu'da bulunan bir bölgedir[1].

Prehistorik çağlardan itibaren iskâna sahne olan[2] ve çok önemli geçiş yeri teşkil eden Bithynia'da şimdiye kadar yeterli sayıda sistemli kazı çalışması yapılmamıştır. Bölgedeki höyükler daha çok İznik Gölü çevresiyle, Gölpazarı (Bilecik) ovasında yoğunlaşır[3]. Bölge hakkındaki bilgilerimiz tesadüfi buluntulara, tetkik gezilerine ve az sayıdaki arkeolojik kazılara dayanmaktadır. Burada ileride yapılacak sistemli kazıların Trakya-Anadolu ilişkilerini daha iyi aydınlatacağı şüphesizdir[4].

Bithynia Grek Kolonizasyonu döneminde Grekler tarafından yoğun bir şekilde kolonize edilmiştir. M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Miletoslular bölgede geniş kapsamlı kolonizasyon faaliyetine başlamış ve bunu Megaralı ve Phokialıların yaptığı kolonizasyonlar izlemiştir[5].

Pers'lerin Anadolu'daki egemenliği sonrasında siyasal açıdan güçlenmeye başlayan Bithynialılar, Hellenistik devirde ağır basan Grek kültür ve dininin etkisine girmişlerdir. Yalova civarında bulunan, eski tanrılara ithaf edilmiş adak stelleri üzerindeki Herakles, sağlık tanrısı Asklepios ile su ve sağlık perileri Nemflerin kabartmalarının yapılmış olması yavaş yavaş yerel tanrıların yerini Grek tanrılarının aldığını göstermektedir[6].

Makedonya kralı Büyük İskender Bithynia lideri Bas'a karşı yaptığı başarısız saldırıdan sonra bu bölge ile bir daha ilgilenmemiştir[7]. Büyük İskender'in generallerinden Kalas'ı mağlup eden Bas, ülkesinin bütünlüğünü korumuş[8] ve tüm Anadolu İskender'in istilasına uğramasına rağmen Bithynia bu istiladan kurtulmuştur[9].

Zipoites (M.Ö. 327-M.Ö. 279): Bas'tan sonra Bithynia lideri olan Zipoites (M.Ö. 327-M.Ö. 279) İskender'in ölümünden sonra İskender'in generalleri arasındaki Diadok'lar Savaşı'ndan yararlanarak Bithynia'yı kuvvetli bir devlet haline getirmiştir[10]. Arrianos'a göre Zipoites'ten önce Bithynialılar tam olarak şehir hayatına geçememişlerdi ve daha eski çağların başına buyruk yaşantısını olduğu gibi sürdürüyorlardı: Uluslaşamamış, devlet kuramamışlardı[11]. Zipoites, Korupedion Savaşı'ndan (M.Ö. 281) sonraki kargaşalıklardan ustaca

* Bithynia Tarihi II'nin "Roma Egemenliği Altında Bithynia'nın Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi (M.Ö. 74 - M.S. 476)" başlığı altında *Bursa Defteri*'nin ileriki sayılarında yayımlanması düşünülmektedir.

** Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Eskiçağ) Araştırma Görevlisi.

faydalanmasını bilmiş ve Lysimachos'un üzerine gönderdiği iki generali ve daha sonra da bizzat Lysimachos'un kendisini mağlup ederek[12] Bithynia Krallığı'nı kurmuş[13] ve ilk defa kral unvanını almıştır[14]. Zipoites saldırgan bir politika izleyerek Heraklia kent devleti sınırları içindeki Cierus ve Tieium'u Bithynia topraklarına katmıştır[15]. Astacus'u kuşatmış, bir süre sonra Diadoklar arasındaki mücadelelerden faydalanarak burayı ele geçirmiştir[16].

Nikomedes I. (M.Ö. 279-M.Ö. 246): Zipoites'in ölümünden sonra yerine oğlu Nikomedes I geçmiş ve durumunu kuvvetlendirmek için o sıralardan tüm Avrupa'yı kasıp kavuran Galatlar'ı Bithynia'ya davet etmiştir[17]. Galatların da desteğiyle Nikomedes I kardeşini bertaraf ederek Bithynia tahtının tek hâkimi olmuştur[18]. Nikomedes I böylece Galatların desteğini alarak krallığını güçlendirmiş ve komşu devletlerin çekindiği bir güç olarak ortaya çıkmıştır[19].

Bu sırada Seleukos kralı Antiokhos I. karadan Bithynia'ya, denizden de Bithynia'nın müttefikleri olan Grek kent devletlerine saldırmış, fakat Heraclia Pontica'da Nikomedes I'e bağlı Galat ordusuna yenilerek geri çekilmiştir[20]. Böylece Antiokhos I Pontus, Bityhnia, Paphlagonia ve Pontus Euxenius (=Karadeniz) kıyısındaki bir Grek kent devleti olan Heraclia'nın oluşturduğu birlik karşısında başarılı olamamıştır[21]. Aslında Nikomedes I'in Galatlarla bir anlaşma yaparak onları Küçük Asya'ya davet etmesindeki asıl amacı Antiokhos I 'e karşı kuvvetli bir müttefik elde etmekti[22] ve gelişen olaylar bunun ne kadar yerinde bir strateji olduğunu göstermiştir[23]. Seleukos kralı uzun süre bu Galat saldırılarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır[24].

Nikomedes I Hellenizm kültürünün Bithynia'ya girmesinde önemli rol oynamıştır. Bir yandan krallığın sınırlarını genişletirken bir yandan da bayındırlık faaliyetlerine önem vermiştir[25]. Nikomedes I, Bithynia Krallığı'nın sınırlarını bir taraftan Heraclia Pontica'ya (=Karadeniz Ereğlisi), diğer taraftan Prusa ad Olympum (=Bursa) dolaylarına kadar genişletmiştir. Bithynia'nın doğu ile batı arasındaki yeri ve ormanlarının zenginliği bu büyük gelişiminde başlıca etken olmuştur[26].

M.Ö. 277'de Antiokhos'a karşı yapılan savaşlar sona erince Galatlar Bithynia kralından yerleşecek toprak istemişlerdir. Nikomedes I hem onları Bithynia'dan uzaklaştırmak hem de Antiokhos I ile arasında bir tampon bölge oluşturmak amacıyla onlara Yukarı Phrygia'nın dağlık bölgelerine yerleşmeyi önermiştir[27]. Böylece Galatlar Nikomedes I'in güvencesiyle Phrygia'nın hâkimi durumuna gelmişlerdir[28].

Nikomedes iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra kendisine Astacus'un karşısında Olbia'nın yıkıntıları üstünde Nikomedia'yı (=İzmit) inşa ettirmiş ve burayı krallığının başşehri yapmıştır (M.Ö. 264) [29]. Nikomedes I öldüğünde oğlu Ziaelas'a Hellenizm devletleri siyasetinde önemli rol oynayan sağlam bir devlet bırakmıştır (M.Ö. 246).

Ziaelas (M.Ö. 246-M.Ö. 232): Zamanında Bithynia krallığı doğuya doğru genişlemiş, Creteia alınmış ve Phrygia ile Paphlagonia sınır bölgeleri Bithynia'ya bağlanabilmiştir. Ziaelas da babası Nikomedes I gibi sahildeki Grek şehirleriyle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır[30]. Ziaelas hakkındaki bilgilerimiz çok sınırlıdır[31]. Yerine oğlu Prusias I geçmiştir.

Prusias I (M.Ö. 232-M.Ö. 183): Prusias I seleflerinin politikasını sürdürmüş ve krallığın sınırlarını genişletmiştir[32]. Makedonya kralı Demetrius II'nin kızı Apame ile evlenerek kendisine yeni bir müttefik edinmiştir[33]. Myrlea'yı (=Mudanya) Apamea adı ile karısına izafeten yeniden kurmuş ve ayrıca Rhyndakos ırmağından Mysia Olympos'una (=Uludağ) kadar genişleterek buraları Bithynia egemenliği altına almıştır. Chalkhedon'u (=Kadıköy) da kendi krallığına bağlamıştır. Prusias I M.Ö. 227'deki büyük depremden sonra Rodos'a ve Galatların saldırıları sonucu büyük zarara uğrayan Hellespontos'taki Grek şehirlerine para yardımında bulunmuş ve Grek şehirleriyle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır[34].

Sikke 1: Prusias I M.Ö. 232-183, Æ 16mm.Prusias başında kanatlı diadem,/ sağda, solda , sikkenin arka yüzünde elinde aslan derisi olan Herakles resmi (*SNGCop* 632v)

Sikke 2: Bithynia, Prusias I, M.Ö. 232-183 . Æ 28mm. Solda Tanrıça Athena'nın miğferli büstü /, sağda tanrıça Nike (*SNGCop* 642)

Seleukos kralı Antiokhos III M.Ö. 201'de Koile Suriye'yi (=bugünkü Lübnan yöresi) zaptettikten sonra Küçük Asya'ya büyük bir ordu göndermiş ve kendisi de 300 gemiden oluşan donanmasıyla harekete geçmiştir. Amacı Küçük Asya'nın batı ve güney sahillerini tamamen kendi hâkimiyetine almaktır. Sonuçta Samos ve Halikarnassos (=Bodrum) dışındaki şehirlerin çoğunu zaptetmiştir[35].

Antiokhos'un bu başarıları karşısında Bithynia kralı Prusias I Roma'dan çekindiği için Seleukos kralıyla tam anlamıyla bir ittifak yapmamakla birlikte Roma tarafını da desteklemeyerek tarafsız kalmıştır[36]. Prusias I'in bu kararının ne kadar yerinde olduğunu, M.Ö. 191 yılında Hellas'ta Termopilai mevkiinde yapılan savaşta Seleukos ordusunun Roma ve müttefiklerine yenilmesi açıkça göstermiştir. Ardından Romalı komutan L. Cornelius Scipio ve kardeşi P. Cornelius Scipio'nun idare ettikleri 30 bin kişilik ordu, Antiokhos III ve müttefiklerinin 70 bin kişilik ordusunu Batı Anadolu'da Sipylos (=Yamanlar) dağı yakınında Magnesia ad Siyplum'da (=Manisa) büyük bir yenilgiye uğratmıştır (M.Ö. 189) [37]. Neticede taraflar arasında M.Ö. 188'de Apameia[38] Anlaşması yapılmıştır. Roma'nın kazandığı bu zafer gerek Roma gerekse Anadolu tarihinde gerçekten önemli bir dönüm noktasıdır. Roma kazandığı bu zaferle siyasal anlamda doğunun ele geçirilmesi yanında Anadolu ile direkt kültür ilişkileri içerisine girmiş oluyordu[39]. Bu savaşta Roma'nın müttefiki olan Bergama Krallığı anlaşmanın ardından Küçük Asya'nın en önemli devleti haline gelmiştir[40]. Roma bu anlaşmayla Küçük Asya'dan toprak almaz şimdilik, yalnızca savaş tazminatı, politik üstünlük ve Akdeniz'de elde ettiği egemenlikle yetinmeyi uygun bulur[41].

Apameia Konferansında Bithynia Krallığını da ilgilendiren bazı kararlar alınmıştır. Prusias I, Pergamon Krallığına karşı bir denge unsuru olabilmesi için Roma tarafından krallığı başında bırakılmış ve savaş tazminatı ödemiştir. Fakat Roma'nın müttefiki olarak savaşa girmediği için daha önce fethettiği Phrygia Epiktetos[42] arazisi elinden alınarak Pergamon'a verilmiştir[43]. Ancak Prusias I akrabası olan Makedonia kralı Philippos V'in yardımına ve Seleukos kralı Antiokhos'un mağlubiyetinden sonra kendisine sığınmış olan Hannibal'in kumandanlık sanatına güvenerek bu arazinin iadesini reddetmiş ve Galatların başında bulunan Ortiagon ile ittifak yaparak Pergamon kralı Eumenes II'ye karşı harekete geçmiştir (M.Ö. 186) [44]. Ancak Eumenes'in kardeşi Attalos tarafından mağlup edilmiştir. Ne var ki Hannibal'in donanma ile boğazları işgal edip Propontis (=Marmara Denizi) ve Ege'de kontrolü ele alma planı savaşın Bithynia krallığı lehine dönmesine neden olmuştur. Hannibal bu donanmayla Pergamon kralı Eumenes'e karşı yaptığı bir deniz savaşında galip gelmiştir[45]. Hannibal'in bu hareketi Pergamon'dan başka Ege Denizi'nde ve Boğazlarda çıkarları olan Rodos ve Roma'yı da yakından ilgilendirmekteydi. Rodos ve Pergamon'un başvurusu üzerine Roma, Flaminius başkanlığında bir he-

yeti Prusias I'e göndermiştir. Ancak bu sırada savaşın seyri değişmiş ve Eumenes II Bithynia kralını mağlup etmiştir[46]. Apameia anlaşmasının şartlarının derhal uygulanmasını isteyen Romalı Flaminius'un istekleri karşısında fazla direnemeyen Prusias I onun taleplerini kabul etmek zorunda kalmıştır (M.Ö. 184-183)[47]. Anlaşmayla Pergamon kralı Eumenes II Phrygia Epiktetos'u ve Bithynia'nın doğu sınırı boyunca uzanan Tios şehrine kadar devam eden toprak parçasını ele geçirmiştir. Böylece Prusias I Roma'nın daha önceden belirlediği sınırlar içine çekiliyor, hatta Pergamon krallığı şimdi Karadeniz sahillerine doğru ufak bir koridor elde ediyordu[48]. Bunların dışında Flaminius Roma'nın baş düşmanı Hannibal'i hizmetine almasından dolayı Prusias I'i protesto ederek Kartacalı generalin kendilerine teslim edilmesini istemiştir[49]. Hannibal'in Bithynia'ya gelerek Prusias'a sığınması ve devamında gelişen olaylar Roma-Bithynia ilişkilerinde bir gerginliğe neden olduysa da Prusias I Roma'nın çıkarlarına hizmet ederek Hannibal'in ortadan kaldırılmasında yardımcı olmuş ve böylece kendisini Roma'ya affettirmiştir. Esasında Prusias I Hannibal'i Romalılara teslim etmemiş, fakat onun bazı hareketleri Hannibal'de bu izlenimi uyandırdığı için esir olmaktansa ölmeyi tercih ederek intihar etmiştir[50].

Hannibal'in Bithynia'ya olan hizmeti askeri alanla sınırlı kalmamış, Bithynia'daki bazı şehirlerin kurulmasına da öncülük etmiştir. Prusa ad Olympum (=Bursa) şehrinin Kartacalı Hannibal'in tavsiyesi üzerine M.Ö. 184'te Prusias tarafından kurulduğu belirtilmektedir[51]. Prusa Roma egemenliğine girinceye kadar sürekli Bithynia krallığına tabi olmuştur[52]. Plinius eserinde bu durumu açıkça belirtmiştir[53].

Prusias II (M.Ö. 183-M.Ö. 149): Prusias II yayılmacı bir politika izlemiş ve Pergamon'a saldırarak burayı işgal etmiştir[54]. Ancak Küçük Asya'daki dengelerin bozulmasını istemeyen Romalılar olaya müdahale ederek, onun bu başarısını hiçe indirmişler ve Pergamon kralı Eumenes tarafını tutarak Prusias II'yi zaferinin meyvesini toplamaktan mahrum bırakmışlardır[55].

Pergamon kralı Eumenes II Galatya'yı ele geçirince karşısında Pontos kralı Pharnakes'i bulmuştur. Pharnakes Karadeniz kıyılarında Bithynia topraklarına girmiş, Kappodokia'ya ani bir saldırı yapmış ve Galatları Pergamon krallığına karşı ayaklandırmıştır. Bu durumda Anadolu'daki krallıklar Pharnakes'e karşı birleşmişlerdir. Bithynia kralı Prusias II de Pergamon kralının müttefiki olarak bu savaşa katılmıştır. Müttefikler karadan ve denizden Pontos'a saldırmışlar ve bunun üzerine zor durumda kalan Pontos kralı M.Ö. 179'da barış istemek zorunda kalmıştır[56]. Böylece Pergamon krallığının Apameia Anlaşmasıyla Halys ırmağına (=Kızılırmak) kadar olan Batı Anadolu toprakları üzerinde kurduğu egemenlik diğer Küçük Asya kralları tarafından onaylanmıştır[57]. Bu savaş esnasında Tios şehrini ele geçiren Prusias II bu şehri hinterlandı ile beraber kendisine alıkoymuştur[58].

Sikke 3: Bithynia kralı Prusias II183-149, AR Tetradrachm. Head right in winged diadem / sikkenin arka yüzünde Zeus Stratios ayakta, elinde çelenk ve asa tutuyor. (*SNGvA* 251)

Aynı tarihlerde III. Makedonia Savaşı (M.Ö. 171-M.Ö. 168) Roma'nın zaferiyle sonuçlanmış ve savaş sonunda yapılan Pydna Anlaşmasıyla (M.Ö. 168) Makedonya Krallığı artık bir siyasi güç olmaktan çıkmıştır. Böylece Roma artık tüm Doğu Akdeniz bölgesinde "hakem" olarak ortaya çıkmıştır[59]. Bu tarihten sonra Roma Küçük Asya ile bizzat ilgilenmek gereğini duymuştur. Artık Pergamon krallığının Roma hesabına Anadolu'da nazım rolü oynamasına lüzum kalmamıştır. Bu amaçla ilk olarak Roma *senatus*'unda Pergamon krallığının zayıflatılması yönünde bir karar alınmıştır[60].

Sikke 4: Bithynia Kralı , Prusias II. 183-149 BC. Æ 17mm. Ön yüzünde Prusias'ın başı/, arka yüzünde ayakta elinde aslan postu taşıyan Herakles (*SNG Cop* 631, *BMC* 6-7.).

Roma bu stratejisini Küçük Asya'daki diğer Hellenistik krallıkları kullanarak uygulayacaktır. Bu krallıkların en başında Bithynia krallığı geliyordu. Roma'nın Pergamon krallığını zayıflatmak bağlamında Galatlara tam bağımsızlık vermesi (M.Ö. 166) Bithynia kralı Prusias II'yi harekete geçirmiştir. Aslında Bithynia kralı III. Makedonya savaşında pek geç ve az bir yardımda bulunmasının Roma'yı kızdırdığını bilmekte ve Roma'nın çıkarları doğrultusunda hareket ederek kendisini affettireceğini düşünmekteydi. Nitekim Prusias II bu olayların ardından Roma'ya giderek bir krala yakışmayacak davranışlarda bulunarak kendisini affettirmiştir[61]. Bununla da yetinmeyerek Roma'nın da teşvikiyle Pergamon kralını; Bithynia'nın bir kısmını almak ve Senatus kararlarına rağmen hâlâ Galatların topraklarından çekilmemekle itham etmiştir. Ayrıca Galatların elindeki toprakların kendisine verilmesini istemiş, fakat Roma Senatus'u onun bu teklifini kibarca reddetmiştir[62]. Prusias II ülkesine dönünce Roma'nın çıkarları doğrultusunda Anadolu Hellen şehirlerini de Pergamon kralı aleyhine kışkırtmıştır. M.Ö. 159 yılında Pergamon kralı Eumenes II'nin ölmesi ve yerine kardeşi Attalos II'nin (M.Ö. 159-M.Ö. 139) geçmesini fırsat bilen Bithynia kralı Pergamon'a saldırmıştır[63]. Küçük Asya'daki Hellenistik krallıkları birbirleriyle savaştırarak onların zayıflamasını isteyen Roma Bithynia kralı Prusias II'yi destekler şekilde davranmıştır. Roma'nın tavırlarından cesaret alan Prusias II hızla Pergamon krallığı topraklarını istilaya başlamıştır. Pergamon kralı Attalos II hemen Roma'ya müracaat ettiyse de her iki tarafın da zayıflamasını isteyen Roma sadece bir tahkikat heyeti göndermekle yetinmiştir[64].

Prusias II Roma'nın bu tutumundan faydalanarak ele geçirdiği bölgeleri ve kutsal alanları dahi yağmalayarak Pergamon kentinin yer aldığı tepenin eteklerine kadar ilerlemeyi başarmıştır. Hatta bir gün kentin dışında güneybatıda yer alan kutsal alan Asklepieion'da kurban sunduğu, ertesi gün ise Asklepios'un heykelini alıp götürdüğü anlatılır[65].

Sikke 5: Bithynia kralı Prusias II, M.Ö. 183-149, Æ 27mm. Ön yüzünde Korint stili miğferiyle Tanrıça Athena / arka yüzünde sağa yürüyen ve omzunda ödül taşıyan Tanrıça Nike, (*SNG Cop* 642, *SNGvA* 6884)

Anadolu'daki devletler dengesinin bozulmaya başladığını fark eden Roma, Bithynia kralı Prusias II'ye üçüncü bir heyet göndererek derhal hareketlerini durdurmasını isterken, Pergamon kralı Attalos II'ye de sınırlarını korumak için ordusunu güçlendirmesini söylemiştir. Roma'dan beklediği desteği alan Attalos II kara ordusu ile Prusias'a karşı yürürken kardeşi Athenaios da Pergamon ve müttefik donanmalarıyla Bithynia sahillerini yakıp yıkmıştır. Savaş Roma'nın müdahale etmesiyle sona ermiştir (M.Ö. 154)[66]. Prusias II Roma heyetiyle yapılan görüşmeler sonucunda savaşta aldığı yerleri geri vermeyi ve arazilerini tahrip ettiği şehirlere ve Attalos II'ye tazminat vermeyi kabul ederek savaş öncesi sınırlarına geri çekilmiştir[67]. Böylece Roma istediğini elde etmiş ve hiçbir güç harcamadan Anadolu'daki Helenistik krallıkları iyice zayıflatmıştır.

Nikomedes II (M.Ö. 149-M.Ö. 128): M.Ö. 150 yılında Bithynia kralı Prusias'ın oğlu Nikomedes babasına karşı isyan etmiştir. Pergamon kralı Attalos da Nikomedes'i desteklemiş ve hatta Prusias II'ye karşı sefere dahi çıkmıştır[68]. Prusias II'nin Roma'ya müracaat etmesi de bir sonuç vermemiştir. Roma isyancılara herhangi bir yardımda bulunmamakla birlikte onlara engel de olmamıştır[69].

Sikke 6: Bithynia kralı Nikomedes II, M.Ö. ca. 149-128, AR Tetradrachm (16.80 gm). M.Ö. 141/140 BC yılına tarihlendirilmektedir. Ön yüzünde taçlı bir baş/ arka yüzünde Zeus ayakta elinde çelenk ve asa tutuyor. (Waddington, *RG*, s.. 229; *BMC Pontus* -; *SNG von Aulock* ; *SNG Cop*)

Attalos II ve beraberindekiler Bithynia üzerine doğru yürürken Bithynia'lılar da gruplar halinde gelip bunlara katılmışlardır. Prusias II ise kimseye güvenemediği için isteği üzerine kayınbiraderi Trakyalı Diegulis'in gönderdiği 500 Trakyalı askeri yanına alarak kaçıp Nikaia (=İznik) akropolüne sığınmıştır (M.Ö. 149)[70]. Burada yakalanarak öldürülmüştür[71]. Prusias II halk tarafından pek sevilmeyen bir kişiliğe sahipti[72]. Tam aksine Roma'da uzun yıllar kalmış olan oğlu Nikomedes Bithynia halkı tarafından çok sevilmekteydi[73].

Nikomedes II zamanında Bithynia nispeten barış içinde yaşamıştır. Nikomedes'in barışçı bir kişiliğe sahip olması komşu devletlerle iyi ilişkiler içinde olmasını sağlamıştır.

Nikomedes III (M.Ö. 128-M.Ö. 94): Nikomedes III, selefinin barışçı politikasını devam ettirmemiştir. M.Ö. 104'de Romalıların Cimbri[72] ve Teuton'ların saldırısı ve Numidya kralı Iugurta ile yaptığı mücadelelerde zor durumda kalmasını fırsat bilen Bithynia kralı Nikomedes III Pontos kralı Mithridates[75] VI ile bir ittifak yapmış ve iki kral Bithynia-Pontos arasındaki Paphlogonia'yı istila etmişlerdir[76]. Paphlogonia kralı tahttan indirilmiş, malvarlığına el konulmuş ve devlet hazinesi işgalci iki kral arasında paylaşılmıştır[77]. Bu paylaşımda aslan payını Mithridates VI alarak[78] doğuda Kolkhis ve Küçük Armenia; batıda ise Amastris (=Amasra) ve Paphlogonia'nın belirli kısımlarına kadar uzanan bölgelerin hâkimi olmuştur[79].

Bithynia kralı Nikomedes III ise müttefikinden önce davranarak Kappodokia'yı tek başına işgal etmekle birlikte daha sonra Mithridates VI'nın baskılarına dayanamayarak işgal ettiği Kappodokia topraklarını müttefikine bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak Kappodokia topraklarının Pontos krallığının eline geçmesini istemediği için Roma'ya şikâyette bulunmuştur. Roma Senatus'u da her iki kralın işgal etmiş oldukları topraklardan çekilmelerine karar vermiştir[80]. Bu sırada Roma'nın iç sorunlarını halletmiş olduğunu gören Mithridates VI da zaptetmiş olduğu yerlerden çekilmek zorunda kalmıştır[81].

Sikke 7: Bithynia kralı Nikomedes III, M.Ö. 128-94, AR Tetradrachm (16.77 gm). M.Ö. 99/98 yılına tarihlenmektedir. Ön yüzünde taçlı bir baş. / arka yüzünde Zeus ayakta elinde çelenk ve asa tutuyor. (Waddington, *RG* s. 231; *SNG von Aulock* 6897).

Nikomedes III'ün ölümünden sonra yerine son Bithynia kralı Nikomedes IV geçmiştir.

Nikomedes IV (M.Ö. 94-M.Ö. 74): Nikomedes IV tahta çıkar çıkmaz kardeşi Sokra-

tes ile anlaşmazlığa düşmüştür. Sokrates Roma'nın yardımını elde edemeyince Pontos kralı Mithridates VI'ya başvurmuştur[82]. Zaten M.Ö. 112'den beri Küçük Asya'da etkin bir konuma gelmek için fırsat kollayan fakat her defasında Roma engeliyle karşılaşan Mithridates, Sokrates'in bu isteğine olumlu cevap vermiş ve Bithynia'yı işgal ederek Sokrates'i Bithynia tahtına geçirmiştir (M.Ö. 91) [83].

Sikke 8: Tetradrachmi (Silver, 14.91g 12), Nikomedia, 84/3, Ön yüzünde Nikomedes IV'ün diademli başı, arka yüzünde Zeus Stratios ayakta elinde çelenk ve asa tutuyor. *NC* 8, 3 April 1995, 264)

Krallığından kovulan Nikomedes IV Roma'ya giderek şikâyette bulunmuştur. Bunun neticesinde Roma Senatus'u Küçük Asya işlerine müdahale etmeye karar vermiştir. Bu amaçla daha önceleri Asia Eyaletinin kurucusu olan Aquilius'un oğlu M.Ö. 101 yılı konsülü Manilius Aquilius başkanlığındaki bir Roma elçilik heyeti Nikomedes IV'i tekrardan tahtına geçirmek için Bithynia'ya gitmiştir (M.Ö. 89)[84]. Roma müdahalesinden çekinen Mithridates VI, Nikomedes IV'in yeniden Bithynia tahtına oturmasını kabul ederek Bithynia'yı terk etmiştir[85]. Mithridates'in bu kararı vermesinde Asia Eyaleti valisi Cassius'un ordusunu Phrygia ve Galatya'dan topladığı askerlerle güçlendirmesi de etkili olmuştur.

Sikke 9: Bithynia kralı Nikomedes IV, M.Ö. 94-74 , AR Tetradrachm (16.76 gm). M.Ö. 93/92 yıllarına tarihlendirilmektedir. Ön yüzünde Nikomedes IV'ün diademli başı / BASILEWS EPIFANOUS NIKOMHDOU, arka yüzünde Zeus ayakta elinde çelenk ve asa tutuyor . (*SNG von Aulock* 265; *SNG Cop* 650).

M.Ö. 74 yılında son Bithynia kralı Nikomedes IV vasiyetnamesinde ülkesini Roma'ya bırakmıştır. Onun bu kararının ardından Anadolu'da karışıklıklar baş göstermiş ve Pontos kralı Mithridates VI Roma'ya karşı savaş açmış ve bu iki devlet arasında yapılan Mithridates Savaşları neticesinde Roma galip gelmiştir. Bithynia da Roma eyaleti haline getirilmiştir.

BİBLİOGRAFYA

A) Antik Kaynaklar:

Diod.: Diodoros, *Bibliotheke*
Iust.: M. Iuliani, *Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*
Strab.: Strabon, *Geographika*
Liv.: Titus Livius, *Ab Urbe Condita*
Paus.: Pausanias, *Perihegesis*
Polyb.: Polybios, *Historiae*
Plin., nat.: Plinius, *Naturalis historia*
Dion Chr.: Dion Chrysostomos, *Orationes*
App., Mithr.: Appianus, *Mithridateios*
Dio Cass.: Dio Cassius

B) Modern Kaynaklar:

Arslan, Murat, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
Bean, George E., *Eskiçağda Ege Bölgesi*, çev: İnci Delemen, Arion Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 1997.
Boardman, John, *The Grek Overseas (Their Early Colonies and Trade)*, Themes and Hudson, London, 1988.
Bosch, E., *Hellenizm Tarihinin Ana Hatları*, II. Kısım, İstanbul, 1945.
Bosch, E., "Bithynia Tetkikleri" , *Belleten*, c. X, sayı: 37, 1946, s.29-53.
Cook, J.M., *The Greeks in Ionia and the East*, London, 1970.
Çapar, Ömer, "Roma Tarihinde Manga Mater (Kybele) Tapınımı", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c: XXIX, sayı: 1-4, Ankara, 1979, s. 167-190.
Demircioğlu, Halil, *Roma Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1993.
Fıratlı, Nezih, "Bitinya Araştırmalarına Birkaç İlave", *Belleten*, c. XVII, sayı: 65, Ankara, 1953, s. 15-25.
Hansen, E., *The Attalids of Pergamon*, London, 1971.
Holleaux, M., "Inscriptian Trouvee a Broussee", *BCH*, XLVIII, 1924, s. 46 vd.
İplikçioğlu, Bülent, *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul, 1992.
Jones, A.H. M., *The Cities of the Roman Eastern Provinces*, Oxford University Pres, London, 1971.
Kochva, B.B., *The Seleucid Army (Organizations and Tactics in the Great Campaigns)*, Cambridge University Pres, Cambridge, 1979.
Kökten, Kılıç, "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerleri ve 1944-48 Yıllarında Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *IV. Türk Tarih Kongresi (Ankara 10-14 Kasım 1948)*, TTK Basımevi, Ankara, 1952, s. 195-208.
Lequenne, Fernand, *Galatlar*, çev: Suzan Albek, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
Lewis, M.F., *A History of Bithynia Under Roman Rule (74 B.C.-14 A.D.)*, University of Minnesota, Minnesota, 1973.
Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor I-II*, Princeton, 1950.
Mahaffy, J. Pentland, *Alexander's Empire*, with the Collaboration of Arthur Gilman, London, 1887.
Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971.
Meyer, E., "Bithynia", *RE*, III, s. 519 vd.
Özsait, Mehmet, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, c. II, Görsel Yayınları, Ankara, 1982, s. 279-324.
Sallustius, *Catilina Tertibi*, çev: G. Varınlıoğlu, İstanbul 1973.
Şahin, Sencer, *Katalog Der Antiken Inschriften Des Museums Von Iznik (Nikaia)*, Teil II, 3, T1-69, Bonn, 1987.
Tarn, W.W., *Hellenistic Civilisation*, London, 1927.
Tunay, Mehmet, "Yalova'nın Tarih ve Arkeolojisi", *IX. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 21-25 Eylül 1981)*, Ankara, 1986, s. 507-511.
Yalman, Bedri , *Bursa*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1977.

KISALTMALAR

***RE**: Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung.*
***IG**: Inscriptiones Graecaea*
***SNGCop**: Syyloge Nummorum Graecorum*, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Bosporus, Bithynia, Copenhagen, 1944.
***NC**: Numismatica Ars Classica*
***BCH**: Bulletin de correspondance hellénique*
***SNG von Aulock**: Sylloge Nummorum Graecorum*, Deutschland, Pontus-Paphlogonien-Bithynien, Heft 15, Berlin, 1967
***BMC**: A catalogue of the Grek Coins in the British Museum*, by B.V. Hems, P. Gardner, G. F. Hill. et all., I-XXX, London, 1837-1929.

DİPNOTLAR

1 Strab. XII. IV. 1.
2 E. Bosch, "Bithynia Tetkikleri" , *Belleten*, c. X, sayı: 37, 1946, s. 38.
3 Kılıç Kökten, "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerleri ve 1944-48 Yıllarında Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", *IV. Türk Tarih Kongresi (Ankara 10-14 Kasım 1948)*, TTK Basımevi, Ankara, 1952, s. 208.
4 Nezih Fıratlı, "Bitinya Araştırmalarına Birkaç İlave", *Belleten*, c. XVII, sayı: 65, Ankara, 1953, s. 15.
5 John Boardman, *The Grek Overseas (Their Early Colonies and Trade)*, Themes and Hudson, London, 1988, s. 243.
6 Mehmet Tunay, "Yalova'nın Tarih ve Arkeolojisi", *IX. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 21-25 Eylül 1981)*, Ankara, 1986, s. 507-8.
7 A. H. M. Jones, *The Cities of the Roman Eastern Provinces*, Oxford University Pres, London, 1971, s. 149.
8 Mehmet Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, c. II, Görsel Yayınları, Ankara, 1982, s. 295.
9 George Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, çev: İnci Delemen, İstanbul, 1997, s. 11.
10 E. Bosch, *Hellenizm Tarihinin Ana Hatları*, II. Kısım, İstanbul, 1945, s. 37.
11 Diod. XIX. 60. 3.
12 A.H.M. Jones, *a.g.e.*, s. 149.
13 A. Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s. 472.
14 Diod. XIX. 60. 3.
15 M.F. Lewis, *A History of Bithynia Under Roman Rule (74 B.C.-14 A.D.)*, University of Minnesota, Minnesota, 1973, s. 4
16 Mehmet Özsait, *a.g.m.*, s. 295; M.F. Lewis, *a.g.e.*, s. 7.
17 Liv. XXXVIII. XVI. 8-9; G. Bean, *a.g.e.*, s. 48-49.
18 Iust., XXV-XXVI; Strab. XII. V. 1-3; Liv. XXXVIII. XVI. 1-15; Paus. I. 4. 5; X. 23. 14; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor I-II*, Princeton, 1950; Mehmet Özsait, *a.g.m.*, s. 295.
19 J. Pentland Mahaffy, *Alexander's Empire*, with the Collaboration of Arthur Gilman, London, 1887, s. 91.
20 Fernand Lequenne, *Galatlar*, çev: Suzan Albek, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 33.
21 W.W. Tarn, *Hellenistic Civilisation*, London, 1927, s. 110.
22 B.B. Kochva, *The Seleucid Army (Organizations and Tactics in the Great Campaigns)*, Cambridge University Pres, Cambridge, 1979, s. 215.
23 D. Magie, *a.g.e*, s. 730.
24 Liv. XXXVIII. XVI. 9; Strab. XII. V. 1-4.
25 M.F. Lewis, *a.g.e.*, s. 9.
26 A. M. Mansel, *a.g.e.*, s. 472; Bedri Yalman, *Bursa*, İstanbul, 1977, s. 3.

27 Fernand Lequenne, *a.g.e.*, s. 35-6.
28 W.W. Tarn, *a.g.e.*, s. 110.
29 Strab. XII. IV. 2; A.H.M. Jones, *a.g.e.*, s. 151.
30 Strab. XII. IV. 2.
31 A.H.M. Jones, *a.g.e.*, s. 151.
32 M.F. Lewis, *a.g.e.*, s. 9.
33 Polyb. XV. XXII. 5; Strab. XII. IV. 3.
34 Polyb. V. 90. 1; V. 77. 2
35 E. Bosch, *a.g.e.*, s. 92.
36 Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 356.
37 Ömer Çapar, "Roma Tarihinde Manga Mater (Kybele) Tapınımı", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c: XXIX, sayı: 1-4, Ankara, 1979, s. 168; A. M. Mansel, *a.g.e.*, s. 484.
38 Apameia (Apameia Kibotos) bugünkü Dinar olup Antiokhos I tarafından annesi Apameia'nın adına izafeten Kelainai kentiyle Maiandros (=Büyük Menderes) ve Marsyas (=Çine Çayı) ırmaklarının kaynağına yakın, stratejik öneme sahip bir yerde kurulmuştur. (Strab. XII 8. 13; XII 8. 15; Liv. XXXVIII 13. 5-7; Plin., *nat.* V. 106; Dion Chr. XXXV. 13.
39 Ömer Çapar, a.g.m., s. 168.
40 Apameia Anlaşmasının sonuçları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Polyb. XXI. 40-46.; Diod. XXIX. 10.; Liv. XXXVIII. 37-38.
41 Murat Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 113.
42 Phrygia'nın Bithynia ile sınır oluşturan bölgesi. Bu bölgeye önceleri "Küçük Phrygia" da denilirdi (Strab. XII. 4. 3).
43 Halil Demircioğlu, *a.g.e.*, s. 345.
44 Polyb. XXII. 21; E. Hansen, *The Attalids of Pergamon*, London, 1971, s. 83.
45 Halil Demircioğlu, *a.g.e.*, s. 356.
46 D. Magie, *a.g.e*, s. 764, n. 59. Savaş alanı ve Delos adasında Eumenes II'in zaferi adına düzenlenen şenliklerde adanan bir bronz heykel grubu üzerindeki yazıt için bk. *IG* XI. 4. 1105.
47 D. Magie, *a.g.e.*, s. 758, n. 56; s. 766, n. 62; H. Demircioğlu, *a.g.e.*, s. 357.
48 E. Bosch, *a.g.e.*, s. 97.
49 Strab. XII. IV. 3.
50 Liv. XXXIX. 51.
51 E. Meyer, "Bithynia", *RE*, III, s. 519.; M. Holleaux, "Inscriptian Trouvee a Broussee", *BCH*, XLVII, 1924, s. 46.
52 M. Holleaux, *a.g.m.*, s. 46.
53 Plin., *nat.* V. XLIII. 148.
54 Polyb. XXXII. IV. 1-14; App., *Mithr.* 6; D. Magie, *a.g.e.*, s. 317.
55 Polyb. XXXIII. I. 1-13.
56 A.H.M. Jones, *a.g.e.*, s. 151.
57 Diod. XXXI. 14.
58 E. Bosch, *a.g.e.*, s. 98.
59 Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul, 1992, s. 59.
60 Polyb. XXIX. 22. 4. ; XXX . 19. 10.
61 Halil Demircioğlu, *a.g.e.*, s. 388.
62 Polyb. XXX. 27; XXXI. 32 ; Liv. XIV. 44. 11 ; Diod. XXXI. 7. 2.
63 Polyb. XXXIII. 12. 1.
64 Halil Demircioğlu, *a.g.e.*, s. 410.
65 Polyb. XXXII. 15-16. ; Diod. XXXI. 35 ; App., *Mithr.*, 3.
66 George Bean, *a.g.e.*, s. 51.
67 A.H.M. Jones, *a.g.e.*, s. 151.
68 Polyb. XXXVI. 14-15.; App.. *Mithr.* 4. 7. ; Diod. XXXII. 20-21.

69 Polyb. XXXVI. XIV. 4-5.
70 App., *Mithr.*, 18. ; Sencer Şahin, *Katalog Der Antiken Inschriften Des Museums Von Iznik (Nikaia)*, Teil II, 3, T1-69, Bonn, 1987, s. 23.
71 Sencer Şahin, *a.g.e.*, s. 23.
72 App., *Mithr.* 9. 16.
73 App., *Mithr.* 9. ; Dio Cass. XXI. 69.
74 Cimbri'ler bir Germen kavmidir. Consul Marius M.Ö. 101 yılında İtalya'ya kuzeyden giren bu kavmi Po ovasında Vercellae'da yok etmiştir. (Sallustius, *Catilina Tertibi*, çev: G. Varınlıoğlu, İstanbul 1973, s. 85).
75 Mithridates VI soylu bir Pers ailesinden gelmekle birlikte Grek kültürünü benimsemişti. (J.M. Cook, *The Greeks in Ionia and the East*, London, 1970, s. 200).
76 E. Bosch, *a.g.e.*, s. 112.
77 D. Magie, *a.g.e.*, s. 197; s. 1093, nr. 57.
78 Iust. XXXVII. 4. 3. ; XXXVIII. 5. 4.; 7. 10.
79 E. Bosch, *a.g.e.*, s. 112.
80 App., *Mithr.* 58.
81 E. Bosch, a.g.e., s. 112.
82 App., *Mithr.* 10.
83 E. Bosch, *a.g.e.*, s. 113.
84 M.F. Lewis, *a.g.e.*, s. 20.
85 App. *Mithr.* 11; Iust. XXXVIII. 5. 8.